

Trong khi Trung Quốc đang "tháo xích" cho BRI ở trên sông, nhiều nghiên cứu đã cảnh báo mất dòng sông Mekong khi mà nhiều đang bị đe dọa hơn bao giờ hết bởi sự khai thác quá mức và tình trạng xây đập của Trung Quốc không được điều tiết trên sông.

Chỉ chi phí lớn của Trung Quốc đi với sông Mekong ảnh hưởng như thế nào tới dòng sông và các quốc gia hạ nguồn.

Sông Mekong từ lâu đã có một sức hấp dẫn huyền bí đối với các nhà thám hiểm, chuyên gia về động vật hoang dã và nhà khoa học. Họ bị những thác ghềnh hùng vĩ, cùng với các loài cá heo, cá đuối khổng lồ và cá sấu Xiêm có nguy cơ bị tuyệt chủng của con sông này bị lừa mê. Sự đa dạng sinh học của dòng sông chỉ đứng sau sông Amazon.

Tuy nhiên, trong những năm gần đây, con sông lớn tím cò quóc tở này, chảy qua 6 quóc gia, đã ngày càng thu hút sự chú ý của các kỏ sỏ, nhà kỏ trỏ và cỏ vỏn nỏng lỏỏng trong mỏt nhỏm vỏ hoàn toàn khác: tỏn dỏng dòng chảy cuỏn cuỏn của con sông đỏ theo đỏi thỏy đỏn.

Bỏt cỏ ý tỏỏng bỏo vỏ môi trỏỏng nào cho những đỏi kỏ đỏi của sông Mekong đã bỏ Sáng kiỏn Vành đai và Con đỏỏng (BRI) hoành tráng của Trung Quỏc gỏt ra bên lỏ, vỏi trỏỏng tâm của sáng kiỏn gỏn chỏt vào thỏỏng mỏi, phát triển cỏ sỏ hỏ tỏng và xây đỏng đỏp đỏc theo sông Mekong.

Bên bỏ sông Mekong tỏi thỏ trỏn Chiang Khong, miỏn Bỏc Thái Lan, ngỏỏi dân đỏa phỏỏng và là mỏt nhà giáo Niwat Roykaew giỏi thích vỏ tỏm quan trỏỏng của con sông. Ông nỏi: "Sông Mekong có vai trò rỏt đỏc biỏt đỏi vỏi ngỏỏi dân. Cỏng đỏng chúng tỏi hiỏu rỏng đỏi gỏ là quan trỏỏng đỏi vỏi sỏ sỏng: nỏỏc, rỏng, đỏt và vỏn hóa".

Ông coi linh hỏn của con sông nhỏ mỏt phỏn quý giá trong di sỏn vỏn hóa của đỏt nỏỏc, mỏt đỏiu nên vỏỏt ra ngoài các lỏi ích tài chính. Ông nỏi tiỏp: "Nhiỏu chính phỏ chỏ nghỏ tỏi nỏn kinh tỏ, hỏ chỏng nghỏ gỏ tỏi thiên nhiên và vỏn hóa".

Nhỏng Trung Quỏc có mỏt quan đỏm rỏt khác vỏ sông Mekong (đỏỏc gỏi là sông Lan Thỏỏng trong tiỏng Trung), khi nỏỏc này tìm cách đỏy nhanh sỏ phát triển trong khu vỏc.

Liỏu đỏng lỏc khu vỏc mỏnh mỏ hỏỏng tỏi sỏ hỏi nhỏp lỏn hỏn vỏi nỏn kinh tỏ Trung Quỏc có đỏỏc đỏnh sỏn là "thuỏn buỏm xuôi gió" đỏc theo sông Mekong, cuỏn đỏi mỏi rào cỏn và sỏ phỏn đỏi ỏ đỏa phỏỏng khỏi con đỏỏng của nó hay không?

Tỏi Hỏi nghỏ Bỏ trỏỏng Ngoỏi giao vỏ hỏp tác Mekong-Lan Thỏỏng (LMC) tỏi thành phỏ ỏỏi Lý, tỏnh Vân Nam (Trung Quỏc) vào tháng 12/2017, đã có những đỏiu hiỏu vỏ sỏ tỏ tin vênh váo của Trung Quỏc. Bỏ trỏỏng Ngoỏi giao Trung Quỏc Vỏỏng Nghỏ đã khéo léo mỏ tỏ tiỏn trỏnh LMC là chuỏn bỏ mỏt bỏng cho "xe ỏi đỏt" đỏ ám chỏ cỏ chỏ mà sỏ thúc đỏy sỏ hỏp tác trôi chảy và không bỏ gián đỏn giỏa các thành viên của nó.

Ông nói: "LMC không phải là một cơ chế để luận bàn, mà là một xe đạp đứt, dòn dòn và một cách vận hành chính sách hòng tạo ra hiệu quả tác động thành hiện thực".

Đó là kiểu ngôn ngữ khiếm rất nhiều người không hiểu, trong đó có một số nhà ngoại giao ASEAN, lo sợ. Tôi hỏi người bạn Lý, các quan chức Trung Quốc không ngừng mua sắm dụng cụ trong thông cáo báo chí chung.

Trung Quốc vô cùng tin vào lập trình của mình, với 2 quốc gia là Lào và Campuchia - bị vướng trong một loạt các khoản cho vay, đầu tư và nghĩa vụ - đã nhút nhát. Nhưng một cuộc xung đột âm thầm về việc chia sẻ công bằng nguồn nước đang diễn ra ở mức độ sâu sắc tại Thái Lan, và thậm chí còn hơn thế tại vùng châu thổ của Việt Nam, do các con đập ở thượng lưu và tình trạng biến đổi khí hậu đã khiến khu vực này dễ phải gánh chịu hậu quả nghiêm trọng.

Trong khi Trung Quốc đang "tháo xích" cho BRI ở trên sông, nghiên cứu mới nhất cảnh báo một dòng sông Mekong khỏe mạnh đang bị đe dọa bởi bao giờ hết bởi sự khai thác quá mức và tình trạng xây đập không được đi kèm với các biện pháp bảo vệ.

Marc Goichot, một chuyên gia về nguồn nước ở Tiểu vùng sông Mekong mà rừng thuộc Quỹ quốc tế bảo vệ thiên nhiên (WWF), cho biết: "20 năm trước, sông Mekong là một trong số các hệ thống thiên nhiên nhiệt đới lớn và khỏe mạnh cuối cùng. Ngày nay, châu thổ sông Mekong đang chìm dần và thu hẹp lại theo đúng nghĩa đen. Tất cả việc này đang đẩy thêm nhiều loài sinh vật nước ngọt như cá heo sông tại các vực trũng chông, trong khi cũng gây ra những hậu quả nghiêm trọng đối với tầng tầng kinh tế". WWF đã kêu gọi có một cách tiếp cận khác để phát triển kinh tế ở khu vực sông Mekong.

Năm 2017, một báo cáo chung từ Tổ chức Giáo dục, Khoa học và Văn hóa Liên Hợp Quốc (UNESCO) và Viện nghiên cứu Môi trường Stockholm (SEI) tiết lộ rằng: "Dòng chảy của trầm tích/dinh dưỡng ở sông Mekong đã giảm tới 70% do các con đập của Trung Quốc được xây dựng trên sông Lan Thang (thượng lưu sông Mekong) tại Trung Quốc". Trầm tích có vai trò then chốt đối với sức khỏe của con sông và rất cần thiết để bồi đắp cho đồng bằng châu thổ tại Việt Nam.

Áng buôn thay, các kiến trúc sư Trung Quốc của BRI dường như không hề lo lắng về tình trạng của dòng sông.

Cơ chế hợp tác Mekong-Lan Thương

Số thông tin của Trung Quốc đối với nguồn nước quý giá này dường như hiển rõ ràng tại hội nghị thượng đỉnh lần thứ hai của LMC, được tổ chức ở Phnom Penh vào tháng 1/2018 và có sự tham gia của lãnh đạo từ 6 quốc gia ven sông.

LMC được Trung Quốc đề xuất, bố trí và thiết lập vào năm 2016 như một tổ chức để thúc đẩy sự hợp tác sông Mekong (MRC) được thiết lập từ lâu, với 4 nước thành viên là Campuchia, Lào, Thái Lan và Việt Nam.

MRC đã được thiết lập theo Hiệp định Mekong năm 1995 với sự ủy thác tạo điều kiện thuận lợi cho quần thể đất theo đuổi một dòng sông quốc tế của tình hữu nghị và sự hợp tác dựa trên các quy tắc và thực tế. Trung Quốc và Myanmar đã lựa chọn vị trí quan sát viên.

Thitinan Pongsudhirak, Giám đốc Viện nghiên cứu an ninh và quốc tế (ISIS) tại Đại học Chulalongkorn ở Thái Lan, bình luận trên một diễn đàn truyền thông rằng "LMC là một cách để hiển rõ ràng Trung Quốc chỉ hành động theo các quy tắc của riêng mình. Nước này tỏ ra sẽ sẵn sàng xây dựng các con đập ở thượng nguồn gây tổn hại cho các nước hạ nguồn, và sau đó thiết lập cơ quan quản lý của riêng mình".

Theo Paul Chambers, một chuyên gia về quan hệ quốc tế tại Đại học Naresuan ở Thái Lan, "Trung Quốc đang tìm cách khiên sự hợp tác sông Mekong trở nên không phù hợp bằng việc thành lập LMC. Bộ Kinh tế thậm chí muốn toàn bộ đất liền Đông Nam Á, duy trì khu vực này như một vùng ngoại vi cho sự kiểm soát chiến lược của nước này. Đại hội Trung Quốc, việc kiểm soát khu vực sông Mekong đã trở thành một trường hợp điển hình cho bá quyền và địa lý.

Ngoài các con đèo, Trung Quốc đang xây dựng các tuyến đường sắt để kết nối thành phố Côn Minh ở phía Nam nước này với thủ đô Bangkok của Thái Lan qua thủ đô Vientiane của Lào, và một xa lộ kết nối thủ đô Phnom Penh của Campuchia với thành phố Sihanoukville. Các dự án cơ sở hạ tầng này sẽ sinh ra các hoạt động xây dựng khác bao gồm các công trình, tòa nhà chức năng, thành phố và tỉnh, chợ và trung tâm mua sắm.

Chính phủ Campuchia, dường như đã bỏ các cam kết của Bộ Kinh tài trợ vốn cho một sân bay, một đường cao tốc và một bệnh viện mới tại Phnom Penh, đã không đưa ra bất cứ câu hỏi khó chịu nào về thiệt hại do các con đèo của Trung Quốc gây ra cho ngành nông nghiệp, ngư nghiệp và an ninh lương thực của Campuchia.

Cùng, cuộc khủng hoảng môi trường mà các nước hạ nguồn phải đối mặt, đặc biệt là Campuchia và Việt Nam, đã bị che giấu dưới tấm thảm đỏ là sự hào phóng của Trung Quốc.

Một ví dụ rõ ràng về vai trò rộng khắp của Trung Quốc trong khu vực là lãnh địa thời nát có tên là thị trấn Casino Kings Romans tại tỉnh Bokeo, miền Bắc Lào. Nằm trong các khu kinh tế Tam giác vàng (GTSEZ), chính quyền khu vực này hoàn toàn bị kiểm soát bởi một tập đoàn kinh doanh mật ám của Trung Quốc, mà có mối liên hệ rõ ràng với hoạt động buôn bán đang vượt hoang dã.

"Xuôi chèo mát mái" hay nhiều đòng phía tròng?

Không đáng ngạc nhiên khi chính lập của Trung Quốc đối với khu vực Mekong hiện nay không phải đối mặt với bất kỳ sự chống đối nào ở Lào, vốn là nước yếu nhất trong số 4 quốc gia thuộc MRC. Một tuyến tàu cao tốc kết nối Côn Minh thuộc tỉnh Vân Nam với biên giới giữa Lào và Thái Lan đã trong quá trình xây dựng. Trung Quốc có khả năng sẽ hưởng lợi từ sự kết nối liên hoàn với Thái Lan, nhưng Lào sẽ thu được điều gì?

Brian Eyler, giám đốc phụ trách khu vực Đông Nam Á thuộc Trung tâm Stimson có trụ sở tại MIT, trả lời, nói rằng Trung Quốc sẽ thu được nhiều nhất

từ công trình trị giá 6 tỷ USD này".

Eyler nói thêm: "Nó sẽ có các tác động sâu sắc đối với nền kinh tế địa phương. Tôi tin rằng việc xây dựng tuyến đường sắt sẽ mở ra các cơ hội về khai khoáng và khai thác gỗ mà các nhà đầu tư Trung Quốc sẽ lao vào tận dụng, và điều này sẽ chỉ dẫn tới sự kiệt quệ hơn nữa các nguồn tài nguyên thiên nhiên của Lào".

Dường như mọi điều kiện đều đang rất ủng hộ cho Trung Quốc trong cuộc tìm kiếm sự công nhận quyền kiểm soát đối với "sân sau" địa chính trị của nước này. Chiến lược địa chính trị của Bắc Kinh có thể trông đợi từ Tổng Campuchia Hun Sen, ban lãnh đạo Lào và giới tinh hoa địa phương đón nhận sự bá quyền của Trung Quốc dọc sông Mekong.

Những con sông lớn Mekong còn nổi tiếng vì những đôn thác ghềnh và nhiễu động của nó. Các kênh Trung Quốc đã thu hẹp dòng chảy dạt dào trên sông này khi nó chảy qua Trung Quốc, những hệ quả bao giờ nhìn ra tầm quan trọng của dòng trầm tích đối với toàn bộ hệ thống sông Mekong.

Sông Mekong nuôi dưỡng một vài trong số những ngư trường nước ngọt có năng suất lớn nhất hành tinh. Tầm quan trọng chiến lược của một con sông cung cấp an ninh lương thực cho 60 triệu người là rất lớn. Cuộc xung đột âm thầm về việc chia sẻ các nguồn tài nguyên nước quý giá có khả năng leo thang trong dài hạn, dẫn tới sự phản kháng của các quốc gia hạ lưu sông Mekong trước sự bá quyền ngày càng gia tăng của Trung Quốc.

Thái Lan, Nhóm bốn tên Chiang Khong đã từng chực chờ một loạt cuộc biểu tình vào năm 2017 thách thức "Dự án cải thiện kênh lưu thông sông Mekong" của Trung Quốc, một uyển ngữ chỉ việc dùng thu hẹp phá hủy các ghềnh thác, đá và đê nhỏ tuy tiện lợi rác trên dòng sông, và ngăn chặn các tàu lớn hơn thâm nhập sâu hơn nữa vào tuyến đường thủy dài nhất Đông Nam Á.

Tới năm 2020, Trung Quốc có kế hoạch lo ngại bộ toàn bộ chuỗi công nghệ vật tư nhiên liệu xây dựng một tuyến đường vận chuyển bằng tàu thủy an toàn kéo dài 890 km từ cảng Tả Mao thuộc tỉnh Vân Nam về phía Nam, đi qua khúc sông phía Bắc

thuộc Thái Lan, tại Luang Prabang, cửa đò và giồng đây là trung tâm du lịch cửa Lào.

Các tàu thăm dò cửa Trung Quốc nghiên cứu về các đò nhỏ và giồng thác ở Khon Pi Luang, cách cửa biên giới Chiang Khong cửa Thái Lan khoảng 20 km về phía thượng nguồn, đã và đang là mục tiêu cửa một đò nhỏ biều tình một cách sôi nổi trên sông, nhưng con tàu cửa hòng treo đò biều ng và hòng tiết kiệm biều tình Thái và tiếng Trung: "Sông Mekong không phải đò bán" và "Ngừng toàn bộ hoạt động phá hủy biều tình nước trên sông Mekong".

Hiện nay, Chính phủ Thái Lan một cách đò ý phê duyệt cho các tàu thăm dò cửa Trung Quốc vào khu vực sông phân cách giữa Thái Lan và Lào đò thu thập thông tin cho hoạt động đánh giá. Cửa có quyết đònh cụ thể cùng nào đònh đò ra về việc phá hủy biều tình nước. Sự cho phép cửa chính quyền quân sự Thái Lan cửa đònh đòm biều, nhưng không phải vì các vấn đề môi trường.

Ở miền Bắc Thái Lan, chính quyền và các doanh nghiệp đò phònh tở ra cảnh giác trước sáng kiến cửa Trung Quốc. Wiroon Khampilo, cửa chủ tịch Phòng thượng miền Chiang Rai và là một doanh nhân ở tỉnh này, cho biết đò án lưu thông này không giúp ích gì cho các doanh nghiệp ở Thái Lan. Trung Quốc sẽ gòt hái nhưng lợi ích, đònh thò làm tổn hại môi trường cửa Thái Lan.

Cái đònh gò là đò án cửa thiển sự đem lợi nhưng lợi thò lớn cho các thượng nhân Trung Quốc và có thò sự m đòn tại một tởng lai mà trong đó các sự phònh Trung Quốc đò vào thò trường Thái Lan về sự lỏnh lớn hơn và mục giá thòm chí còn rõ hơn bao giờ hết. Wiroon đã chò ra trên tở Mekong Eye rằng trong khi đó, các thượng nhân Thái Lan hòng như sự không hỏnh lợi gì: "Chúng tôi có rất ít hàng hóa đò vận chuyển qua sông đò bán ở Trung Quốc". Wiroon cũng cảnh báo rằng việc cho phép Trung Quốc thay đòi lưu sông sẽ gây nguy hiểm cho sinh kế cửa người dân đò phònh và nền kinh tế đò phònh, vận phò thuộc nhiều vào hệ sinh thái sông nước lành mạnh.

Các nhà lãnh đò Chiang Khong đã đò trình đòn kiến nghị lên Ủy ban nhân quyền quốc gia (NHRC) đò thách thức việc Thái Lan hợp tác về kế hoạch cửa Trung Quốc vào năm 2017.

Nhưng đòu có lẽ còn quan trọng hơn cửa sự hợp lý về kinh tế có vận đò cửa việc "bòt đèn xanh" cho Trung Quốc đònh hình lợi dòng sông biều tình nước là các miền

quan ngại về an ninh quốc gia có liên quan đến chủ quyền và phân định biên giới quốc tế của Thái Lan với nước láng giềng Lào. Công việc biên giới này chủ yếu dựa theo khung giới sông Mekong. Điều này có thể khiến cho "vành đai và con sông" do Trung Quốc kiểm soát trở nên quá sức chịu đựng đối với chủ đề quân sự của Thái Lan.

Ngoài ra còn có vấn đề về văn hóa.

Các tham vọng của Trung Quốc nhằm xây dựng một công trình trên sông Mekong và các dự án khác gây ra một mối đe dọa lớn đối với sự tồn vong về văn hóa của một trong những di sản thế giới nổi tiếng nhất châu Á, đó là cố đô Luang Prabang ở Lào.

Paul Chambers thuộc Hội Naresuan của Thái Lan và nên một bức tranh rõ ràng về những gì có thể xảy ra đối với biểu tượng văn hóa này của khu vực trong 10 đến 15 năm tới nếu dự án lưu thông được thực hiện.

Ông nói: "Sự biến đổi nhanh chóng của di sản thế giới ở Lào sẽ dẫn tới việc thánh địa văn hóa này bị thay thế bởi một trung tâm thương mại Trung Quốc và sẽ áp đặt một hệ thống và kiến trúc văn hóa Trung Quốc lên khắp miền Bắc Lào. Luang Prabang cuối cùng sẽ trở thành một thị trấn mới của Trung Quốc".

Sự biến đổi này đã diễn ra ở những nơi khác trên đất nước này, và đang làm dấy lên sự oán giận. Một hội gia Lào ở miền Bắc nước này đã nghi ngờ các giới tên đã nhận xét rằng "tình cảm bài Trung Quốc đã trở nên thịnh hành trong những năm gần đây vì hệ thống thủy điện đang ngày càng trở thành một phần của Trung Quốc".

Ở một phần khác của sông Mekong, chỉ cách Thái Lan 100 km, đập Pak Beng do Trung Quốc tài trợ đã bị ngừng trở lại hình thức "nhỏ gọn" khác nhau, trong đó có các cuộc biểu tình phản đối xây đập (ở Chiang Khong), hoạt động kiên trì tìm cách ngừng chặn sự ngập lụt của Thái Lan đối với con đập, và việc đánh giá năng lượng hiện tại của các nhà chức trách ở Bangkok.

Dự án Pak Beng trị giá 2,4 tỷ USD là một dự án thủy điện với công suất 912 megawatt đang được Công ty trách nhiệm hữu hạn thủy điện Datang Pak Beng của Trung Quốc tại Lào phát triển, với thặng thu gần 90% điện năng được tạo ra sẽ được bán cho Thái Lan. Tuy nhiên, thặng thu mua năng lượng đang bị trì hoãn trong khi chờ đợi việc đánh giá năng lượng mà Thái Lan đang tiến hành. Nó đã được khởi công và bắt đầu vào tháng 12/2017 với các con đập trên lưu vực sông Mekong.

Nhóm Chiang Khong của Niwat Roykaew là một trong các nguyên nhân trong việc khởi công dự án trình chấp thuận tài nguyên nước Thái Lan và Ủy ban sông Mekong quốc gia Thái Lan, các cơ quan nhà nước đã ủng hộ con đập.

Trong một báo cáo khác của câu chuyện Pak Beng, dường như công ty Trung Quốc đang chịu chi phí nhân sự rò rỉ đầu tư, môi trường năng lượng đang thay đổi và sự phân chia có thể chấp nhận của Thái Lan. Công ty này đã gặp một số khó khăn với Mối quan hệ dân Mekong Thái Lan từ 8 năm, do nhóm Chiang Khong lãnh đạo - có lẽ là cuộc đấu tranh đầu tiên như vậy từng diễn ra giữa bên xây dựng đập và một mối quan hệ phân chia phía đông Thái Lan.

Sau cuộc gặp lịch sử này, một thông cáo báo chí đã được công bố, trong đó ghi nhận: "Chúng tôi, Mối quan hệ dân Thái Lan tuyên bố lập trường của chúng tôi sau cuộc đấu tranh với Công ty TNHH thủy điện Datang Pak Beng (Lào). Chúng tôi yêu cầu có sự đánh giá tích hợp về các dự án trên sông Mekong, bao gồm các đập Xayaburi, Sanakham, Pak Beng và Don Sahong. Chúng tôi ủng hộ đấu tranh để xây dựng trên cơ sở hiểu biết đầy đủ về môi trường, và không định sự quan tâm của chúng tôi đối với một tiến trình đấu tranh đang diễn ra".

Tại Việt Nam, cách đầu nguồn sông Mekong ở Trung Quốc khoảng 4.000 km, người nông dân theo dõi trong bất an cảnh tượng vùng châu thổ của họ đang ngày càng thu hẹp và chìm dần, bị nhiễm mặn do biển xâm lấn vào vùng nước ngọt thi thoảng được tưới tiêu cho vựa lúa có vai trò không thể thiếu của quốc gia này.

Các nhà phát triển thường cho rằng các con đập giúp giảm đói nghèo. Tuy nhiên, Nguyễn Hữu Thiện, một nhà sinh thái học và giám đốc Trung tâm Nghiên cứu và Phát triển vùng châu thổ sông Mekong ở Việt Nam, cho rằng điều ngược lại mới chính xác.

Ông nói: "Vùng đồng bằng, suy thoái môi trường dẫn đến đói nghèo, cũng thặng xã hội, thậm chí cả cũng thặng giữa các quốc gia. Tác động của các con đập còn được coi là một vấn đề an ninh phi truyền thống gây ra các bất ổn xã hội và chính trị".

Ông Thiệu chỉ ra rằng khu vực châu thổ sông Mekong sản xuất ra 90% lượng gạo xuất khẩu của Việt Nam và đóng góp khoảng 23% cho GDP quốc gia. Ông Thiệu nói: "Khi hàng triệu người ở khu vực sông Mekong trở nên bần cùng do tác động từ các con đập (cũng như từ biến đổi khí hậu), người dân sẽ phải di cư sang nơi khác để tìm kiếm việc làm".

Trung Quốc có thể thay đổi hay không?

Liệu Trung Quốc có chịu áp lực phải thay đổi mô hình phát triển của họ theo hướng "xanh" hơn, bền vững hơn?

Xuezhong Yu, một nhà khoa học lâu năm về môi trường nước, xem xét việc phân bổ nguồn nước và tác động môi trường của các dự án thủy điện như là hai vấn đề xuyên biên giới chủ chốt ở lưu vực Mekong-Lan Thương. Theo một nghiên cứu của Yu, "sự thành công trong việc hợp tác về tài nguyên nước sẽ tăng cường sự tin tưởng lẫn nhau và cũng có quan hệ đối tác toàn diện và hợp tác giữa các quốc gia ở khu vực Mekong-Lan Thương. Phát triển thủy điện sẽ là cốt lõi của việc hợp tác về tài nguyên nước".

Nhưng cho đến nay khuôn khổ LMC không đem lại bất kỳ không gian xác định nào cho các cuộc tranh luận chủ chốt về việc xây dựng đập trên sông Mekong. Một thách thức của nó là Ủy hội sông Mekong đã tạo điều kiện cho thảo luận, tham vấn, quan hệ đối tác bình đẳng giữa các nước thành viên, và đem lại sự công nhận nào đó vai trò của xã hội dân sự. Có thể thấy đó là tất cả những gì thiếu hụt trong LMC.

Theo Zhou Dequn, nhà sinh vật học và báo tửn thực vật học Khoa học và Công nghệ Côn Minh, nhiều công ty thủy điện Trung Quốc đã tiến hành các đánh giá tác

đánh môi trường (EIA) kém chất lượng và không tham khảo ý kiến cộng đồng địa phương. Ông Zhou nhận xét rằng "những việc làm y như kém theo kiểu này cộng xẩy ra đối với các dự án thủy điện do Trung Quốc tài trợ ở Lào".

Zhou đã báo cáo trên trang mạng chinadialogue rằng "Trung Quốc đang truy cập bá hành vi kinh doanh xấu và phớt lờ pháp luật đối với khu vực sông Mekong. Các doanh nhân giàu có của chúng tôi ở nước ngoài không quan tâm họ có không làm việc kiếm tiền thúc đẩy những việc làm bòn vớt, họ cũng không xem xét bởi chính pháp lý của các hành động của họ".

Tại Phnom Penh, nghiên cứu sinh theo học chương trình tiến sĩ tại Đại học Cornell Youyi Zhang đồng tình: "Chúng ta Trung Quốc đã đẩy mạnh việc xuất khẩu than đá và đưa các công ty thủy điện sang các nước đang phát triển do nhu cầu trong nước suy giảm. Các công ty Trung Quốc này đã tạo ra các mối liên kết chặt chẽ với chính phủ nước sở tại và hình thành các lợi ích được đảm bảo bất di bất dịch".

Có cách nào để thay đổi điều này?

Zhang đáp lại: "Chính phủ nước sở tại cần phải thực hiện khuôn khổ điều tiết môi trường và xã hội chặt chẽ hơn và loại bỏ những doanh nghiệp gây ra hậu quả nghiêm trọng về môi trường. Khi áp lực gia tăng, chính sách sẽ thay đổi".

Như trong trường hợp đập Pak Beng, áp lực đang gia tăng buộc các công ty Trung Quốc phải cân nhắc thận trọng hơn những rủi ro của nhà đầu tư và tác động môi trường cũng như tham vấn với các bên liên quan ở địa phương. Các nhà đầu tư có trách nhiệm hơn đã học được một bài học lớn từ vụ đình chỉ việc xây dựng "siêu đập" Myitsone của Trung Quốc ở Myanmar.

Brian Eyler thuộc Trung tâm Stimson phát hiện ra một cách lý giải hay hơn về những rủi ro về tài chính và môi trường liên quan đến các con đập ở Mekong và lưu ý rằng việc phát triển năng lượng ở Mekong đang tiến tới một giao lộ quan trọng.

Eyler lập luận, các nhà phát triển Trung Quốc có thể chuyển sang các dự án sản xuất điện sử dụng năng lượng tái tạo ngoài thủy điện và cải thiện việc truy cập điện thay vì "xây dựng các con đập theo những cách sẽ làm biến đổi khu vực và đẩy khu vực vào con đường phát triển không bền vững".

Ông nói, các quốc gia vùng hạ lưu sông Mekong cũng cần phải vận động hành lang để có thêm nguồn vốn đầu tư cho việc sản xuất điện sử dụng năng lượng mặt trời và sức gió của Trung Quốc.

Đây cũng có thể là một phương án thay thế chấp nhận được đối với Bắc Kinh. Xuất khẩu của các công ty năng lượng mặt trời và sức gió của Trung Quốc và các công ty thủy điện của họ đầu tư nhận được sẽ hỗ trợ chính thức của nhà nước và cả hai đều đang đầu tư nhiều hơn để năng lượng hơn ở hạ lưu sông Mekong. Trong khi đó, giá các tấm pin mặt trời và tua-bin gió giờ đây đã giảm đáng kể đến mức các chính quyền khu vực không còn bác bỏ năng lượng xanh coi đó là quá đắt đỏ.

Chung hòa, tiềm năng của được khai thác của năng lượng xanh ở Campuchia đã được Các đối tác châu Mekong (MSP) đưa ra trong một báo cáo hội nghị ngoại, kết luận rằng "Chính phủ Campuchia có thể tiếp tục cung cấp điện thông qua việc phát triển năng lượng mặt trời trong vòng 12 tháng trong những điều kiện thích hợp".

Tiếp theo là gì: Tình trạng bất ổn và mất an ninh lương thực hay một con đường phát triển bền vững mới?

Tại hội nghị thượng đỉnh LMC vào tháng 1/2018, Thủ tướng Trung Quốc Lý Khắc Cường nhận mạnh rằng Trung Quốc muốn duy trì hòa bình và ổn định trong khu vực. Tuy nhiên, các nhà phê bình không đồng ý rằng chính sách phát triển BRI không hỗ trợ đẩy nhanh ổn định, ngược lại sẽ gây ra sự bất ổn và làm suy thoái hơn nữa con sông Mekong vẫn đang trong tình trạng khủng hoảng.

Nhà nghiên cứu ông Nam Á Bruce Shoemaker bình luận Trung Quốc đang nỗ lực xây dựng một môi trường ổn định cho đầu tư vào cả sự hỗ trợ khu vực sông Mekong, những tác động của việc xây đập ở hạ lưu sông Mekong sẽ làm mất ổn

đình các hệ thống sinh kế dựa vào đánh bắt cá mà hàng triệu người phải phụ thuộc vào để kiếm sống lương thực".

Dòng chảy lành mạnh của hệ sinh thái sông Mekong thúc đẩy sự ổn định bằng cách đảm bảo an ninh lương thực và tụy các nước vùng hạ lưu sông Mekong và an ninh nông nghiệp ở Campuchia và Việt Nam. Mọi đe dọa do việc xây đập quá nhiều trên sông Mekong gây ra, cùng với những tác động của biến đổi khí hậu, còn phải được các tổ chức khu vực và quốc tế lưu ý. Những hậu quả đối với Campuchia và Việt Nam sẽ gây thiệt hại và đe dọa người dân liên tục bị mất đi đáp ứng các mục tiêu Phát triển bền vững của Liên hợp quốc.

Những các cơ quan Liên hợp quốc sẽ chịu tác động mạnh nhất từ sự sụp đổ của hệ sinh thái sông Mekong - như Quỹ Nhi đồng Liên hợp quốc (UNICEF), Chương trình phát triển Liên hợp quốc (UNDP), Tổ chức Lương thực và Nông nghiệp Liên hợp quốc (FAO) và Chương trình Lương thực thế giới (WFP) - cho đến nay gần như không phát biểu gì về chủ đề này.

Nguyễn Hữu Thiện, nhà sinh thái học người Việt Nam, kết luận rằng các tổ chức quốc tế phải làm nhiều hơn nữa: "Chúng ta sông Cửu Long là một trong những vùng châu thổ quan trọng nhất thế giới. Chúng ta quốc tế cần phải xem xét tác động của các con đập trên sông Mekong như là một vấn đề an ninh phi truyền thống nghiêm trọng của khu vực và quốc tế".

Nếu Trung Quốc muốn tránh xung đột về tài nguyên nước và một tác động gây mất ổn định đối với tương lai của khu vực sông Mekong, thì Bắc Kinh cần lựa chọn một khuôn khổ hoàn toàn khác để can thiệp và đầu tư vào khu vực hạ lưu và xây dựng một tiến trình mới dựa trên phát triển bền vững.

Trên phi chính sách của Trung Quốc nhận thấy rằng một môi trường ổn định đòi hỏi phải bảo vệ ngành đánh bắt cá, an ninh lương thực, các di sản và sự đa dạng văn hoá của khu vực, nếu không thì tình trạng bất ổn và mất sự ổn định mọi thứ có thể nhận chìm khu vực sông Mekong.

Tom Fawthrop là nhà báo tự do, nhà làm phim chuyên về môi trường ở Nam Á. Bài viết

được đăng trên [The Diplomat](#).

Trần Quang (gt)